

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

העבודות בהפטרה ובפרשה

לפרשת משפטים (על פי שיעורים של הרבנית שרון רימון ופרופ יהודה אליצור)

מעליכם: (כב) הַנְּנִי מִצֹּהָ נָאֵם ה' וְהַשְּׁבִתִים אֶל הָעִיר הַזֹּאת וְנִלְחַמוּ עֲלֶיהָ וְלָכְדוּהָ וְשָׂרְפָהּ בָּאֵשׁ וְאֶת עָרֵי יְהוּדָה אֲתָן שָׂמָמָה מֵאִין יָשֹׁב:

הפסוקים הראשונים של הפרשייה מתארים כריתת ברית על שחרור עבדים, ומתוך ברית זו נודע לנו שהייתה תופעה של עבדות בעם ישראל, שאיננה לפי חוקי התורה. צדקיהו, מלך יהודה האחרון, כורת ברית עם כל העם, ולפי הברית הזו כולם צריכים לשלח את עבדיהם (העבריים) לחופשי. העם שומע למלך צדקיהו, ומסכים לשחרר את העבדים. אולם, לאחר זמן-מה, האדונים מפרים את הברית וחוזרים ומשעבדים את עבדיהם.

ונשאלת השאלה מהו הרקע לסיפור זה?

לפני שנענה על שאלה את מעט רקע היסטורי על המלך צדקיהו. צדקיהו מולך ביהודה לאחר גלות יהויכין, גלות החרש והמסגר, בה גלו לבבל רוב אצולת העם: המלך וביתו, השרים, גבורי החיל ובעלי המלאכה, שנאמר:

2. מלכים ב', כ"ד, ח'-י"ז

ח בן-שִׁמְנֵה עֲשָׂרָה שָׁנָה יְהוֹיָכִן בְּמַלְכוֹ וְשָׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים מָלַךְ בִּירוּשָׁלַם וְשָׁם אִמּוֹ נְחֻשְׁתָּא בַת-אֶלְנָתָן מִירוּשָׁלַם . ט וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי ה' כָּל אֲשֶׁר-עָשָׂה אָבִיו . י בָּעַת הַהִיא עָלָה (עָלוּ) עֲבָדֵי נְבֻכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ-בָּבֶל יְרוּשָׁלַם וַתְּבֵא הָעִיר בְּמִצּוֹר . יא וַיָּבֵא נְבֻכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ-בָּבֶל עַל-הָעִיר וַעֲבָדָיו צָרִים עָלֶיהָ . יב וַיֵּצֵא יְהוֹיָכִן מֶלֶךְ-יְהוּדָה עַל-מֶלֶךְ בָּבֶל הוּא וְאִמּוֹ וְעֲבָדָיו וְשָׂרְיוֹ וְסָרִיסָיו וַיִּקַּח אֹתוֹ מֶלֶךְ בָּבֶל בְּשָׁנַת שְׁמֹנֶה לְמַלְכוֹ . יג וַיֹּצֵא מִשָּׁם אֶת-כָּל-אוֹצְרוֹת בֵּית ה' וְאוֹצְרוֹת בֵּית הַמֶּלֶךְ וַיִּקְצָץ אֶת-כָּל-כְּלֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר עָשָׂה שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ-יִשְׂרָאֵל בְּהִיכַל ה' כָּאֲשֶׁר דָּבַר ה' . יד וְהִגְלָה אֶת-כָּל-יְרוּשָׁלַם וְאֶת-כָּל-הַשָּׂרִים וְאֶת כָּל-גְּבוּרֵי הַחֵיַל עֲשָׂרָה (עֲשָׂרָת) אֲלָפִים גֹּלָה וְכָל-הַחֲרָשׁ וְהַמַּסְגָּר לֹא נִשְׂאָר וְזוֹת דָּלַת עַם-הָאָרֶץ . טו וַיִּגַּל אֶת-יְהוֹיָכִין בְּבֵלָה וְאֶת-אִם הַמֶּלֶךְ וְאֶת-נְשֵׁי הַמֶּלֶךְ וְאֶת-סָרִיסָיו וְאֶת אוֹלֵי (אֵילָיו) הָאָרֶץ הוֹלִיךְ גֹּלָה מִירוּשָׁלַם

כהפטרת פרשת משפטים קוראים את סיפור העבודות בתקופת צדקיהו, המופיע בספר ירמיהו פרק ל"ד, ואנו נעסוק בו בשיעור זה בהרחבה.

1. ירמיהו פרק ל"ד

(ח) הַדָּבָר אֲשֶׁר הָיָה אֶל יְרֵמְיָהוּ מֵאֵת ה' אַחֲרֵי כֵּת הַמֶּלֶךְ צְדָקְיָהוּ בְרִית אֵת כָּל הָעָם אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַם לְקָרָא לָהֶם דְּרוֹר: (ט) לְשַׁלַּח אִישׁ אֶת עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת שְׁפָחְתּוֹ הָעִבְרִי וְהָעִבְרִיָּה חַפְשִׁים לְבִלְתֵּי עַבֵּד בָּם בִּיהוּדֵי אַחִיהוּ אִישׁ: (י) וַיִּשְׁמְעוּ כָל הַשָּׂרִים וְכָל הָעָם אֲשֶׁר בָּאוּ בְּבֵרִית לְשַׁלַּח אִישׁ אֶת עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת שְׁפָחְתּוֹ חַפְשִׁים לְבִלְתֵּי עַבֵּד בָּם עוֹד וַיִּשְׁמְעוּ וַיִּשְׁלְחוּ: (יא) וַיִּשְׁבּוּ אַחֲרַי כֵּן וַיִּשְׁבּוּ אֶת הָעֲבָדִים וְאֶת הַשְּׁפָחוֹת אֲשֶׁר שָׁלְחוּ חַפְשִׁים וַיִּכְבְּשׂוּם לְעַבְדִּים וְלַשְּׁפָחוֹת:

(יב) וַיְהִי דְבַר ה' אֶל יְרֵמְיָהוּ מֵאֵת ה' לֵאמֹר: (יג) כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲנֹכִי כְּרַתִּי בְרִית אֶת אֲבוֹתֵיכֶם בַּיּוֹם הוֹצֵאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים לֵאמֹר: (יד) מִקֶּץ שֶׁבַע שָׁנִים תִּשְׁלַחוּ אִישׁ אֶת אַחֲיוֹ הָעִבְרִי אֲשֶׁר יִמְכַר לָךְ וְעַבְדְּךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וְשַׁלַּחְתּוֹ חַפְשִׁי מֵעִמְךָ וְלֹא שָׁמְעוּ אֲבוֹתֵיכֶם אֵלַי וְלֹא הִטּוּ אֶת אָזְנָם: (טו) וַתִּשְׁבּוּ אֹתָם הַיּוֹם וַתַּעֲשׂוּ אֶת הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי לְקָרָא דְרוֹר אִישׁ לְרַעְהוּ וַתִּכְרַתּוּ בְרִית לְפָנַי בְּבֵית אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו: (טז) וַתִּשְׁבּוּ וַתַּחֲלְלוּ אֶת שְׁמִי וַתִּשְׁבּוּ אִישׁ אֶת עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת שְׁפָחְתּוֹ אֲשֶׁר שַׁלַּחְתֶּם חַפְשִׁים לְנַפְשָׁם וַתִּכְבְּשׂוּ אוֹתָם לְהִיּוֹת לָכֶם לְעַבְדִּים וְלַשְּׁפָחוֹת: (יז) לָכֵן כֹּה אָמַר ה' אֹתָם לֹא שָׁמַעְתֶּם אֵלַי לְקָרָא דְרוֹר אִישׁ לְאַחֲיוֹ וְאִישׁ לְרַעְהוּ הַנְּנִי קָרָא לָכֶם דְּרוֹר נָאֵם ה' אֶל הַחֲרָב אֶל הַדָּבָר וְאֶל הָרַעֲב וְנִתְתִּי אֶתְכֶם לְזוּעָה לְכָל מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ: (יח) וְנִתְתִּי אֶת הָאֲנָשִׁים הָעִבְרִיִּים אֶת בְּרַתִּי אֲשֶׁר לֹא הִקִּימוּ אֶת דְּבָרֵי הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַתּוּ לְפָנַי הֵעֱגַל אֲשֶׁר כָּרַתּוּ לְשָׁנִים וַיַּעֲבְרוּ בֵּין בְּתָרְיוֹ: (יט) שָׂרֵי יְהוּדָה וְשָׂרֵי יְרוּשָׁלַם הַסָּרִיסִים וְהַכְּהֻנִּים וְכָל עַם הָאָרֶץ הָעִבְרִיִּים בֵּין בְּתָרֵי הָעֵגֶל: (כ) וְנִתְתִּי אוֹתָם בְּיַד אִיבִיָּהֶם וּבְיַד מִבְּקָשֵׁי נַפְשָׁם וְהִתְתֵּה נְבִלְתָּם לְמֵאכֹל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבַהֲמַת הָאָרֶץ: (כא) וְאֶת צְדָקְיָהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה וְאֶת שָׂרְיוֹ אֲתָן בְּיַד אִיבִיָּהֶם וּבְיַד מִבְּקָשֵׁי נַפְשָׁם וּבְיַד חֵיל מֶלֶךְ בָּבֶל הָעֲלִים

הברית והפרתה

ונחזור לשאלה שהצגנו לעיל מתי התרחש הסיפור המתואר בירמיהו פרק ל"ד? מתי כרת צדקיהו ברית על שחרור העבדים ומתי חזרו האדוונים לשעבד את עבדיהם? מדוע הם שיחררו את העבדים, ומדוע חזרו לשעבדם?

בסוף הפרק ניתן למצוא רמז לזמן הנבואה הוא (כא) **וְאֵת צְדָקְיָהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה וְאֵת שְׂרָיִי אֶתֶן בְּיַד אֲיִבָּיהֶם וּבְיַד מִבְקָשֵׁי נַפְשָׁם וּבְיַד חֵיל מֶלֶךְ בָּבֶל הָעֲלִים מֵעֲלֵיכֶם: (כב) הֲנִי מְצוֹה נְאֻם ה' וְהִשְׁבַּתִּים אֶל הָעִיר הַזֹּאת וְנִלְחַמוּ עָלֶיהָ וְלָכְדוּהָ וְשָׂרְפָהּ בְּאֵשׁ...**

לפי פסוקים אלה מתברר שהנבואה נאמרה בזמן שצבא בבל עזב את ירושלים, כלומר בזמן ההפוגה במצור, אך ירמיהו מנבא שהמצור יתחדש וירושלים תלכד. אם כן, החזרת העבדים הייתה, כנראה, בזמן ההפוגה במצור. מתי התרחש שחרור העבדים? מסתבר שהשחרור היה לא בזמן ההפוגה, אלא קודם לכן - בזמן המצור, או אולי אפילו לפני כן (לפי סדר עולם רבה, פרק כ"ו, הברית נכרתה בשנה השביעית למלכות צדקיהו).

מדוע נכרתה הברית בה הוחלט על שחרור העבדים? ירמיהו איננו מתאר את הסיבות לכריתת הברית, אך ניתן לשער שצדקיהו והעם חששו מהחורבן שעתיד להתרחש כתוצאה מהמלחמה עם בבל, והם החליטו לנסות לשמוע לדברי ירמיהו ולחזור בתשובה. לפי דברים אלו, יש כאן נסיון של צדקיהו להחזיר את העם בתשובה, ויתכן גם ששחרור העבדים בא בעקבות דברי ירמיהו אל צדקיהו המובאים בירמיהו כ"א:

6. ירמיהו כ"א י"ב

(יב) **כֹּה אָמַר ה' דִּינִי לְבַקֵּר מִשְׁפָּט וְהִצִּילֹנִי גְדוֹל מִיַּד עוֹשֶׂק פֶּן תִּצָּא כְּאֵשׁ חֲמָתִי וּבְעֵרָה וְאִין מִכְּבֹה מִפְּנֵי רַע מֵעֲלֵיכֶם:**

ואומר פרופ יהודה אליצור: לא היה זה שילוח עבדים סתם, כי אם טכס גדול, מעמד רם וחגיגי בבית המקדש, מעין ברית בין בתרים. כמשפט התחייבות נכבדה וקדושה, שחטו עגל, בתרוהו בתווד - ושרי יהודה, הכהנים ואנשי בית המלך החצרנים עברו בין בתרי העגל וקבלו עליהם לקיים מה שכתוב בתורה בענין עבד עברי, וכל זה נעשה במצות הנביא על פי ה'.

ושואל פרופ אליצור: והלא כבר נגזרה כליה על ירושלים וכמה פעמים ניבא ירמיהו כי אין עוד תקנה ותקוה לירושלים

בְּבִלָּה. טז וְאֵת כָּל-אֲנָשֵׁי הַחֵיל שִׁבְעַת אֲלָפִים וְהַחֲרָשׁ וְהַמְסָגֵר אֶלֶף הַכֹּל גְּבוּרִים עָשִׂי מִלְחָמָה וַיְבִיאֵם מֶלֶךְ-בָּבֶל גּוֹלָה בְּבִלָּה. יז וַיִּמְלֹךְ מֶלֶךְ-בָּבֶל אֶת-מִתְנָה דָּדוּ תַחְתָּיו וַיִּסַּב אֶת-שְׁמוֹ צְדָקְיָהוּ.

צדקיהו, שהומלך על ידי בבל במטרה שיהיה נאמן לה, מורד בה, למרות שירמיהו חוזר ומזהיר אותו מפני מעשה מסוכן זה. ירמיהו דורש מהעם ומצדקיהו להכנע לבבל, מפני שרצון ה' הוא שכעת בבל ימשלו, ומי שמתנגד לכך מתנגד לרצון ה'. לטענת ירמיהו, כניעה לבבל היא השתעבדות לרצון ה', והיא הסיכוי היחיד והאחרון להציל את ירושלים מחורבן (ראה ירמיהו פרקים כ"א, וכו"ה, וכן גם פרקים כ"ח-כ"ט, ל"ז-ל"ח). אולם, צדקיהו איננו שומע לעצת ירמיהו ומורד בבבל. כעונש על מרידה זו בבל עולה על ירושלים

3. מלכים ב' כ"ה:

(א) **וַיְהִי בַשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִית לְמַלְכוּת בְּחַדְשׁ הָעֲשִׂירִי בַעֲשׂוֹר לְחַדְשׁ בָּא נְבֻכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל הוּא וְכָל חֵילוֹ עַל יְרוּשָׁלַם וַיַּחֲנוּ עָלֶיהָ וַיִּבְנוּ עָלֶיהָ דָּיֵק סָבִיב: (ב) וַתָּבֵא הָעִיר בְּמִצּוֹר עַד עֲשָׂתֵי עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְמֶלֶךְ צְדָקְיָהוּ:**

מתוך ספר ירמיהו ידוע לנו שבזמן המצור הייתה הפוגה מסויימת

4. ירמיהו, ל"ז ה':

(ה) **וְחֵיל פְּרָעָה יֵצֵא מִמִּצְרַיִם וַיִּשְׁמְעוּ הַפְּשָׁדִים הַצָּרִים עַל יְרוּשָׁלַם אֶת שְׁמֵעַם וַיַּעֲלוּ מַעַל יְרוּשָׁלַם:** הפוגה זו נתנה לעם תקווה שהבבלים יעזבו אותם, אך ירמיהו מנבא שהבבלים יחזרו (ירמיהו, שם):

...**הִנֵּה חֵיל פְּרָעָה הֵיצֵא לָכֶם לְעִזְרָה שֶׁב לְאַרְצוֹ מִצְרַיִם: (ח) וְשָׁבוּ הַפְּשָׁדִים וְנִלְחַמוּ עַל הָעִיר הַזֹּאת וְלָכְדוּהָ וְשָׂרְפָהּ בְּאֵשׁ: (ט) כֹּה אָמַר ה' אֵל תִּשְׂאוּ נַפְשֵׁיכֶם לְאֹמַר הַלֵּךְ יֵלְכוּ מֵעַלֵינוּ הַפְּשָׁדִים כִּי לֹא יֵלְכוּ: (י) כִּי אִם הִפִּיתֶם כָּל חֵיל פְּשָׁדִים הַנִּלְחָמִים אֶתְכֶם וְנִשְׂאָרוֹ בָּם אֲנָשִׁים מְדַקְרִים אִישׁ בְּאֵהָלוֹ יִקְוִמוּ וְשָׂרְפוּ אֶת הָעִיר הַזֹּאת בְּאֵשׁ:**

ואכן, כדברי ירמיהו כן היה: הבבלים חזרו לצור על ירושלים, וסופו של המצור הזה, כידוע, הוא חורבן ירושלים והמקדש, וגלות בבל

5. מלכים ב', פרק כ"ה:

(ג) **בַּתְּשֻׁעָה לְחַדְשׁ וַיִּחַזַּק הָרַעֲב בְּעִיר וְלֹא הָיָה לָחֶם לְעַם הָאָרֶץ: (ד) וַתִּבְקַע הָעִיר...**

(ט) **וַיִּשְׂרֹף אֶת בַּיִת ה' וְאֶת בַּיִת הַמֶּלֶךְ וְאֶת כָּל בְּתֵי יְרוּשָׁלַם וְאֶת כָּל בַּיִת גְּדוֹל שְׂרָף בְּאֵשׁ: (י) וְאֶת חוֹמַת יְרוּשָׁלַם סָבִיב נָתְצוּ כָּל חֵיל פְּשָׁדִים אֲשֶׁר רַב טַבָּחִים: (יא) וְאֶת יֵתֵר הָעַם הַנִּשְׂאָרִים בְּעִיר וְאֶת הַנְּפִלִים אֲשֶׁר נָפְלוּ עַל הַמֶּלֶךְ בָּבֶל וְאֶת יֵתֵר הַהַמּוֹן הַגּוֹלָה נְבוּזַרְאֲדָן רַב טַבָּחִים:**

7. ירמיה כ"א פסוקים ו' י':

"והכיתי את יושבי העיר הזאת... כי שמתי פני בעיר הזאת לרעה ולא לטובה נאום ה' ביד מלך בבל תנתן ושרפה באש"

ולמעשה מאז ימי יהויקים ניבא זאת ירמיה (ירמיה כ"ה ט-יב) וחזר וניבא והנה עתה הגיע ראשית הקץ. חיל מלך בבל צרים על ירושלים ומה טעם יש עתה לשחרר עבדים ברוב פאר וטכס. הן עוד מעט תאכל חרב את המשחררים והמשוחררים כאחד ושאריתם לשבי ילכו ולמה להם עתה דרור ומה ערך יש לו.

וממשיך ושואל פרופ אליצור: הכהנים והשרים מה ראו להתכנס בימי מצור ומלחמת יאוש אחרונה - לקיים במעמד חגיגי מצוה שלא קיימוה עד עתה, כל זמן שהחיים והחרות היו יקרים ועתה כאשר אין עוד ערך לדרור ואין לו משמעות הריהם מעניקים אותו ברוב הדר לעבדיהם המוכים תמהון.

יש מן הפרשנים - ההיסטוריונים הנוטים למטריאליזם - האומרים, כי דוקא, כיון שאין עוד צורך בעבדים בעיר נצורה מנותקת ורעבה, שממילא אין בה מלאכה, חרושת, מזון ואורח חיים תקין - בקשו האדונים להפטר מן העבדים המיותרים ומטרדתם. ברם, מקשה עליהם פרופ אליצור, הרי הדבר נעשה בבית ה', בשם מצוות התורה על פי ה' ביד נביאו, בצורה של ברית קדושה ונשגבה.

ומציע פרופ אליצור, שמא היה זה מעשה יאוש אחרי בחינת טובע הנאחז בקש, לכפר את פני ה' ולהשיב חרון אפו "אולי יעשה ה' אותנו ככל נפלאותיו" (ירמיה כ"א ב'). אבל אם כך, שואל פרופ אליצור, מדוע הפרו את הברית החגיגית הקדושה ביד רמה, על מה ולמה הזידו וכבשו שוב את העבדים והשפחות, למה נחפזו להשיבם להם, ולבעוט באותה התחייבות קדושה? מה טעם השחרור המוזר הזה, ומה משמעות הכיבוש החדש?

ומסביר פרופ אליצור, שהרוצה להבין את המתחרש באותה שעה בירושלים הנצורה חייב לזכור כמה רמזים בדברי ירמיה, שכבר עמדו עליהם המפרשים שלנו. אולם בפתח הדברים יש להדגיש שני עקרונות נבואיים חשובים.

א. חזון בית היוצר (ירמיה) "הנה כחומר ביד היוצר כן אתם בידי בית ישראל. רגע אדבר על גוי ועל ממלכה לנתוש ולנתוף ולהאביד. ושב הגוי ההוא מרעתו... ונחמתי על הרעה אשר חשבתי לעשות לו... כה אמר ה' הנה אנוכי יוצר עליכם רעה וחושב מחשבה, שובו נא איש מדרכו הרעה והיטיבו דרכיכם ומעלליכם"

כלומר, אמנם כבר נגזרה גזרת חורבן על ירושלים אבל כל זמן שהיא עומדת על תילה, יש דרך לדחות את הגזירה ולהשהות את הקץ. זמן קצר מאוד, לפני החורבן, משדל הנביא את צדקיה

8. ירמיה ל"ח י"ז:

"כה אמר ה'... אם יצא תצא אל שרי מלך בבל וחיתה נפשך והעיר הזאת לא תשרף באש"
אבל המלך נרתע ולא שמע בקול הנביא, והעם לא קלט את העקרון של חזון בית היוצר (ירמיה י"ח י"ב)
"ואמרו נואש כי אחרי מחשבותינו נלך"

ב. ההיסטוריה היא פועל ה' ומעשה ידיו. על העם להאמין בקורא הדורות מראש שממנו הפורענות וממנו הישועה. והכל במשפט, כי "אל אמונה ואין עוול צדיק וישר הוא" (דברים ל"ב). קורותיהם של בני אדם וגורלם אינם הפקר. ישראל אינו כדור משחק זעיר בידי גויים גדולים ועצומים. אך כאשר הוא עושה את הרע בעיני ה' הוא נמכר בידיהם. אשור אינו אלא שבט אפו של ה' ואם יעשה ישראל את רצון ה' ישבר השבט. כאשר פורק ישראל עול מלכות ה', מיד ניתן עליו עול ברזל של האומות. כיון שלא עבד את ה' עליו לעבוד את נבוכדנצר מלך בבל עד בוא עת. כל החליפות והתמורות בגורל ישראל מידי ה' הנה "כי גמול ידיו יעשה לו". משהחל המצור וחיל הכשדים סגרו על ירושלים, החל הנביא לשנן כי אין תקוה לנצח עתה את הכשדים. על שארית יהודה לתת צוארה בעול מלך בבל. גזרת קורא הדורות היא.

אולם ירושלים יכולה להנצל מחורבן. אם יצא המלך ויכנע תנצל העיר, אבל המלך סרב, כידוע. אף העם יכול להציל את העיר, אם יאמין וירצה. וכאן, מסביר פרופ יהודה אליצור, כפה הנביא על עמה של ירושלים שהחרב החדה היתה מונחת על צוארו - את חזון בית היוצר. הוא הציע לשרים, לכהנים ולעם הארץ בשעה של יאוש ללא מוצא, כי ייטיבו דרכיהם וכרגע ינחם ה' אל הרעה אשר דבר על ירושלים. יכרתו ברית לפני ה' ויקיימו מצוה גדולה שלא קיימוה עד עתה, יקראו דרור לעבדיהם העבריים וירושלם תנצל. אם תשחררו, תשחררו! באותו רגע מר של שברון וחרדה נשבר סרובו של עם ירושלים והברית נכרתה.

והקב"ה אכן עשה נס, וחיל מלך בבל נסוג ועלה מעל ירושלים. אולם כאן החל מבחן האמונה. שיכורי ישועה יצאו בני ירושלים מבין החומות לראות עין בעין בישועת ה'. אבל אז נודע להם מה גרם לנסיגת הכשדים (ירמיה ל"ז ה):

"וחיל פרעה יצא ממצרים וישמעו הכשדים הצרים על ירושלם את שמעם ויעלו מעל ירושלים"

ומסביר פרופ אליצור שכאשר הבינו שונאי הנביא את הסיבה המדינית לנסיגת הבבלים מהמצור על ירושלים הם פתחו פיהם בדברי עזות: שקר דברת, לא הברית שכרתנו במקדש הושיעה אותנו, כי אם חכמתנו ותבונתנו המדינית. הלא אנו הננו שדרשנו ברית עם מצרים ומרד

כלומר, ירמיהו זועק על מעשי העם, ומנבא שמעשה החזרת העבדים יגרום לנפילתה של ירושלים ביד הכשדים. מדברי ירמיהו אלה ניתן ללמוד שאילו האדונים היו מקיימים את הברית ולא היו משיבים את העבדים, היה סיכוי להנצל מן החורבן, או לפחות להקטין את עוצמתו.

ושאלת הרבנית שרון רימון: מדוע דווקא חטא השבת העבדים נחשב חמור עד כדי כך? ירמיהו, בנבואותיו השונות מצביע על חטאים רבים של העם ומנהיגיו - חטאי עבודה זרה, וחטאים מוסריים שונים; מדוע מייחס ירמיהו חשיבות רבה כל כך לחטא השבת העבדים, עד כדי כך שהוא טוען שזה החטא שבגללו נחרבה ירושלים בסופו של דבר? מדוע עניין החזרת העבדים הופך ברגע האחרון לפני החורבן להיות 'לשון המאזניים'?

הפרת הברית וחילול ה'

לשם הבנת הדברים מציעה הרבנית רימון, להתמקד בפסוקים בהם מתאר ירמיהו את החטא:

(יב) וַיְהִי דְבַר ה' אֶל יְרֵמְיָהוּ מֵאֵת ה' לֵאמֹר: (יג) כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲנֹכִי כְרַתִּי בְרִית אֶת אֲבוֹתֵיכֶם בַּיּוֹם הַזֶּה וְהוֹצֵאתִי אֹתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּרִית עֲבָדִים לֵאמֹר: (יד) מִקֵּץ שְׁבַע שָׁנִים תִּשְׁלַחַו אִישׁ אֶת אַחִיו הָעִבְרִי אֲשֶׁר יִמְכַר לָךְ וְעַבְדְּךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וְשִׁלַּחְתּוּ חֲפָשִׁי מֵעִמְךָ וְלֹא שָׁמְעוּ אֲבוֹתֵיכֶם אֵלַי וְלֹא הָטוּ אֶת אָזְנָם: (טו) וַתִּשְׁבּוּ אִתְּכֶם הַיּוֹם וַתַּעֲשׂוּ אֶת הַיָּשָׁר בְּעֵינַי לְקַרְא דְרֹר אִישׁ לְרַעְהוּ וַתִּכְרְתוּ בְרִית לִפְנֵי בְּרִית אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו: (טז) וַתִּשְׁבּוּ וַתַּחַלְלוּ אֶת שְׁמִי וַתִּשְׁבּוּ אִישׁ אֶת עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת שִׁפְחָתוֹ אֲשֶׁר שִׁלַּחְתֶּם חֲפָשִׁים לְנַפְשָׁם וַתִּכְבְּשׂוּ אֹתָם לְהִיּוֹת לָכֶם לְעַבְדִּים וְלִשְׁפָחוֹת:

ונשאלת השאלה, מדוע חוזר ירמיהו ומתאר את החטא, לאחר שפסוקים ח'–י"א כבר סיפרו לנו את הסיפור?

אלא שכאשר מעיינים היטב בדברי ירמיהו רואים שאין כאן חזרה מיותרת: פסוקים ח'–י"א התמקדו בסיפור העבדות וסיפרו את מה שהתרחש, ופסוקים י"ב–ט"ז מביאים שוב את סיפור המעשה עם תוספת חשובה מאד: בפסוקים אלה מתאר ירמיהו מהי משמעות המעשה בעיני ה', ומתוך פסוקים אלה ניתן להבין מדוע מעשה זה נחשב חמור כל כך בעיני ה', עד כדי כך שראוי להחריב את ירושלים בגללו.

תיאורו של ירמיהו איננו פותח בסיפור כריתת הברית בימי צדקיהו, אלא בתיאור המצווה של שחרור העבדים האמורה בתורה (בפרשת משפטים [שמות כ"א] ובדברים ט"ו). אולם, עוד לפני שירמיהו מגיע לתיאור המצווה עצמה, הוא מקדים ואומר "אנכי כרתי ברית את אבותיכם ביום הוציא אותם מארץ מצרים". ירמיהו

בבבל ואתה ושאר הנביאים נלחמתם בנו והכרזתם השכם והכרזו כי אין תועלת ב"קנה הרצוץ" מצרים וכי ביד מלך בבל ננתן. ועתה מה היה עלינו אלמלא אותה ברית שכרתנו עם מצרים על אפך ועל חמתך. שקר בפיך! על ידינו באה הישועה ולא על ידיך ולא בזכות שחרור העבדים. כלומר, אין כאן נפלאות, כי אם תוצאה של מדיניות נכונה שאתה התנגדת לה.

הנביא אמנם חוזר וטוען כי כל החליפות והתמורות בגורל ישראל הם מידי ה'. הנביא אומר לעם, אמרתי לכם כי תקראו דרור לעבדים ותוושעו ואמנם נושעתם. לא אמרתי מה הכלי אשר יניף הפעם קורא הדורות מראש. פועל ה' הוא ומעשה ידיו ואם תשמרו אמונים לברית הכרותה לא ישוב עוד חיל מלך בבל לירושלם, אך אם לא תאמינו בישועתו ותבגדו בבריתו, "הנני מצוה נאום ה' והשיבותים אל העיר הזאת ונלחמו עליה לכדוה ושרפוה באש".

ומוסיף ומסביר פרופ אליצור, שכאשר חלפה שעת הרצון, נמוגה האמונה ויד יריבי הנביא "המפוכחים בעלי התפיסה המדינית הנועזה" היתה על העליונה. יתכן והיו מוכנים להתמיד באמונתם אילו חזו נס גלוי ללא כל קשר עם המציאות המדינית. אך את יד ה' המסובבת את המאורעות בהעלם, מאנו לראות. במקום האמונה בא הלגלוג, השטנה והזעם. לא ה' שלחך, כי העבדים הסוררים הסיתו אותך בנו למען יקרא להם דרור. כביכול, קשר קשר עלינו הנביא עם העבדים, ולכן "וישובו אחרי כן וישיבו את העבדים ואת השפחות אשר שילחו חפשים ויכבשום לעבדים ולשפחות".

מהי תגובת ה', בפי ירמיהו, למעשה זה? ראשית, ירמיהו חוזר ומתאר את המעשה של שחרור העבדים וכיבושם מחדש (פרק ל"ד, פסוקים י"ב–ט"ז), ולאחר מכן הוא מתאר את העונש הצפוי להם בעקבות מעשה זה (פסוקים י"ז–כ"ב):

(יז) לָכֵן כֹּה אָמַר ה' אֲתֶם לֹא שָׁמַעְתֶּם אֵלַי לְקַרְא דְרֹר אִישׁ לְאִחִיו וְאִישׁ לְרַעְהוּ הַנְּנִי קָרָא לָכֶם דְרֹר נְאֻם ה' אֶל הַחֶרֶב אֶל הַדָּבָר וְאֶל הָרֶעִב וְנָתַתִּי אֹתְכֶם לְזַעוּה לְכָל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ: (יח) וְנָתַתִּי אֶת הָאֲנָשִׁים הָעִבְרִים אֶת בְּרִיתִי אֲשֶׁר לֹא הִקִּימוּ אֶת דְּבַרֵי הַבְּרִית אֲשֶׁר כְּרַתּוּ לִפְנֵי הָעַגְלָה אֲשֶׁר כְּרַתּוּ לְשָׁנִים וַיַּעֲבְרוּ בֵּין בְּתָרָיו: (יט) שְׂרֵי יְהוּדָה וְשְׂרֵי יְרוּשָׁלַם הַסְּרָסִים וְהַכְּהֻנִים וְכָל עַם הָאָרֶץ הָעִבְרִים בֵּין בְּתָרֵי הָעַגְלָה: (כ) וְנָתַתִּי אֹתְכֶם בְּיַד אִיבִיָּהֶם וּבְיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וְהִיתָה נְבִלְתְּכֶם לְמַאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבִהַמַּת הָאָרֶץ: (כא) וְאֶת צְדָקְיָהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה וְאֶת שְׂרֵי אֶתְנֹן בְּיַד אִיבִיָּהֶם וּבְיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וּבְיַד חֵיל מֶלֶךְ בָּבֶל הָעֵלִים מְעַלְיָכֶם: (כב) הַנְּנִי מִצְוֶה נְאֻם ה' וְהִשְׁבַּתִּים אֶל הָעִיר הַזֹּאת וְנִלְחַמוּ עָלֶיהָ וְלָכְדוּהָ וְשָׂרְפוּהָ בָּאֵשׁ וְאֶת עַרְי יְהוּדָה אֶתְנֹן שְׂמָמָה מֵאִין יֵשֵׁב:

ומסבירה הרבנית רימון, שאולי לא רק הפרת הברית היא בעייתית, אלא גם כריתת ברית כזו (ברית שנכרתת במטרה למנוע פורענות קרובה ומתוך כוונה להפריה מייד לאחר מכן) היא מעשה חמור: ברית כזו מעידה על תפיסה המעוותת של כל מעשי המצוות, כפי שירמיהו זועק פעמים רבות: העם התייחס אל עבודת מקדש ואל המצוות כאל פולחן חיצוני שיכול להצילם מפורענות, ולא הבין את המשמעות הפנימית של המצוות ואת הקשר בין הפולחן לבין התנהגות כללית מוסרית ומקושרת לקב"ה. לכן, החזרת העבדים היא חמורה כל כך, מפני שהיא מעידה על הצביעות ביחס של העם אל המצוות בכלל. על פי הבנה זאת, גם אם הם היו כורתים ברית על תיקון בנושא אחר ומפירים אותה לאחר מכן, המשמעות הייתה חמורה באותה מידה. על פי כיוון זה, החומרה הרבה היא לא בגלל נושא העבדות, אלא בגלל הפרת הברית, שהייתה סיכוי אחרון לתיקון. מעבר לכך, ברית שנכרתת כדי להנצל מפורענות ומופרת ברגע שאין איום ממשי, מעידה על כך שהעם אינו מבין את משמעות המצוות, ואינו מעוניין כלל לתקן את דרכיו בצורה משמעותית. העם לא מנסה לשוב אל ה' באמת בכל לבם.

חומרת העבדות

אולם, אם נעיין בדברי ירמיהו נראה שעולה מהם שהפורענות היא עונש על אי שחרור העבדים, ולא על הפרת הברית:

• בפסוק ט"ז, המתאר את חילול ה', לא נאמר "ותחללו את שמי בהפרכם בריתי", אלא "ותחללו את שמי ותשיבו איש את עבדו": חילול ה' מקושר כאן ישירות לשעבוד העבדים, ולא להפרת הברית (ברור שגם הפרת הברית מהווה חילול ה', אך הפסוק הזה מתמקד בעצם העבדות כבעייתית).

• ירמיהו מכנה את מצוות שחרור העבדים "ברית" שנכרתה עם ישראל ביציאת מצרים. כפי שהזכרנו, בתורה אין ברית פרטית רק בנושא העבדות, אלא ברית על כל המצוות, אך ירמיהו בוחר להדגיש שמצוות שחרור העבדים היא ברית, כדי להדגיש את חשיבותה של מצווה זו.

9. פסוק י"ז מציג את החטא ועונשו כמידה כנגד מידה:

<u>החטא</u>	<u>העונש</u>
אתם לא שמעתם אלי	הנני קורא לכם דרור
לקרוא דרור	נאום ה'
איש לאחיו ואיש אל החרב אל לרעהו	הדבר ואל הרעב

לפי פסוק זה, אם כן, העונש בא על אי שחרור העבדים. • המילה "עבד" חוזרת בפרק זה עשר פעמים, המילה "חפשי" חמש פעמים והמילה "דרור" ארבע פעמים.

פותח בהדגשה שמצוות שחרור העבדים איננה מצווה רגילה אלא היא **ברית**, ולא סתם ברית, אלא ברית שנכרתה "ביום הוציאי אותם מארץ מצרים מבית עבדים". לאחר מכן מסביר ירמיהו כי המצווה היא לשלח עבד עברי לאחר שש שנים, ומציין את העובדה ש"אבותיכם" - הדורות הקודמים - לא קיימו מצווה זו. פסוק ט"ו מתאר את הברית שנכרתה בימי צדקיהו כמעשה חיובי ביותר: "ותעשו את הישר בעיני". פסוק ט"ז מתאר את החזרת העבדים: "ותשיבו איש את עבדו...". גם כאן, עוד לפני תיאור המעשה עצמו, כבר אומר ירמיהו מהי משמעות המעשה: "ותשובו ותחללו את שמי..." - מעשה השבת העבדים הוא **חילול ה'**. דברי ירמיהו, אפוא, מצביעים על מוקדי הבעיה בעיני ה': א. הפרת ברית - ולא רק ברית אחת, אלא שתי בריתות (הברית בימי יציאת מצרים והברית בימיהם, ימי צדקיהו). ב. חילול ה'.

ומעירה הרבנית רימון, שמצוות שחרור העבדים נקראת כאן "ברית", למרות שבמקומות בהן היא מוזכרת בתורה - בפרשת משפטים ובדברים ט"ו - היא נראית כמצווה ככל המצוות, ולא נאמר שהייתה ברית מיוחדת לגבי מצווה זו. בנקודה זו נעסוק בהמשך.

ומסבירה הרבנית רימון, שעניין הפרת הברית תופס מקום מרכזי בחטא. עם ישראל עומד על פי התהום, וברגע קריטי זה נראה שהם "תופסים את עצמם" ומבינים שעליהם לתקן את מעשיהם. הם כורתים ברית על שחרור העבדים, ברית אשר יכולה להוות פתח לחזרה בתשובה כוללת יותר ולהתקשרות מחודשת בין העם לבין הקב"ה, וזהו הסיכוי האחרון. כאשר הם מחליטים להפר את הברית הזו, מתברר שלא היה נסיון משמעותי לתיקון: מעשה שחרור העבדים היה רק אמצעי כדי להנצל מן הפורענות, ולא נעשה מתוך הבנה עמוקה של הבעייתיות שבמעשיהם. כלומר, הפרת הברית היא חמורה ביותר, ובדברי ירמיהו מודגש כמה פעמים עניין כריתת הברית והפרתה:

• כפי שנאמר לעיל, תיאור החטא על ידי ירמיהו פותח דווקא בעניין הברית.

• המילה "ברית" חוזרת בפרשייה שש פעמים¹.
 • הברית של צדקיהו מתוארת לפרטים: מה בדיוק עשו האנשים, וכיצד הם עברו בין הבתרים.
 • פסוקים י"ח-כ' מסכמים את החטא ועונשו: "ונתתי את האנשים העוברים את בריתי... ונתתי אותם ביד אויביהם".

1 בפסוקים ח', י"ג, ט"ו, י"ח.

החירות כבסיס לכל התורה

הבסיס לכל התורה כולה הוא האמונה בה: "אנכי ה' אלוקיך". זהו הדיבר הראשון, הפותח את עשרת הדברות. לא נאמר "אנכי ה' אשר בראתי את העולם", אלא "אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים". היציאה מעבדות לחירות היא המאפשרת לאדם להתקשר לקב"ה בצורה מלאה, והחירות היא הבסיס לקיום המצוות: רק לאחר יציאה מעבדות לחירות ניתן לקבל את התורה. אדם המשוועד לאדם אחר איננו יכול להיות משועבד באופן מלא לקב"ה - לא רק מבחינה טכנית, בכך שהאדון מפריע לו לקיים את המצוות, אלא מבחינה נפשית-רוחנית, הוא לא יכול להרגיש באופן מלא את תלותו בקב"ה כל עוד הוא תלוי באדונו.

מסיבה זו פותחת התורה את פרשת משפטים, פרשת המצוות הראשונה שלאחר מתן תורה, בעניין עבד עברי. עבד עברי איננו משועבד לאדונו לגמרי - אמנם דינים רבים מלמדים על כך, אך הדין שקובע זאת בצורה הברורה ביותר הוא הדין הראשון של דיני עבד עברי: העבד העברי איננו עבד לעולם, אלא לזמן קצוב בלבד, וברגע שהעבד איננו עבד-עולם, זו לא עבדות אמיתית. גם כאשר אדם רוצה להמשיך לעבוד את אדונו לעולם, התורה אינה מעוניינת בכך ומגבילה זאת

13. שמות כ"א ה-ו:

(ה) **וְאִם אָמַר יֹאמֵר הָעֶבֶד אֶהְיֶה אֶת אֲדֹנָי אֶת אֲשֵׁתִי וְאֶת בְּנֵי לֹא אֵצֵא חִפְּשִׁי: (ו) וְהִגִּישׁוּ אֲדֹנָיו אֶל הָאֱלֹהִים וְהִגִּישׁוּ אֶל הַדֹּלֵת אוֹ אֶל הַמְּזוּזָה וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת אָזְנוֹ בַּמַּרְצֵעַ וְעָבְדוּ לְעַלְמִם:**

ומסבירה הגמרא מדוע רוצעים את אוזנו של העבד?

14. קידושין כב.

רבן יוחנן בן זכאי היה דורש את המקרא הזה כמין חומר: מה נשתנה אֶזֶן מכל אברים שבגוף? אמר הקב"ה: **אֶזֶן ששמעה קולי על הר סיני בשעה שאמרתי "כי לי בני ישראל עבדים" - ולא עבדים לעבדים, והלך זה וקנה אדון לעצמו - ירצע.**

רציעת האוזן, לפי הבנת חז"ל, היא סימן לכך שהתורה איננה מרוצה מן העבדות הזו. אולם, גם עבד שמעוניין להמשיך להשתעבד ורצע את אוזנו לשם כך איננו נשאר עבד לעולם, אלא רק עד היובל, כפי שאנו קוראים בויקרא כ"ה:

15. ויקרא כ"ה:

(י) **וְקִדְשְׁתֶּם אֶת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וְקִרְאתֶם דְּרוֹר בְּאֶרֶץ לְכָל יֹשְׁבֵיהָ יוֹבֵל הוּא תְהִיָּה לְכֶם וּשְׁבַתְּם אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ וְאִישׁ אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ תֵּשְׁבוּ: ...**

(לט) **וְכִי יִמָּוֶד אֲחִיד עִמָּךְ וְנִמְכַר לָךְ לֹא תַעֲבֹד בּוֹ עֲבַדְתָּ עֲבָד: (מ) כְּשָׂכִיר כְּתוֹשֵׁב יְהִיָּה עִמָּךְ עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל יַעֲבֹד עִמָּךְ: (מא) וְיָצָא מֵעִמָּךְ הוּא וּבְנָיו עִמּוֹ וְשָׁב אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ**

ניכר, אם כן, שנושא העבדות גם הוא מרכזי בסיפור: לא רק הפרת הברית הייתה בעייתית, אלא עצם העבדות היא בעייתית וחמורה ביותר. ונשאלת השאלה, מדוע?

להבנת חומרתה של העבדות, נעיין בנושא העבדות בפרשת השבוע. פרשת משפטים פותחת במצוות שחרור עבדים

10. שמות, כ"א:

(א) **וְאֵלֹהֵי הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשִׁים לְפָנֶיהֶם: (ב) כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבְשִׁבְעַת יָצָא לְחִפְשֵׁי חָנָם: וּפְרַשְׁתָּ מִשְׁפָּטִים מִסְתַּיִמַת בְּכִרְיַת בְּרִית**

11. שמות, פרק כ"ד:

(ד) **וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת כָּל דְּבָרֵי ה' וַיִּשְׁכֵּם בְּבֹקֶר וַיְבִין מִזְבַּח תַּחַת הָהָר וַיִּשְׁתִּים עֶשְׂרֵה מִצְבֵּה לְשָׁנִים עֶשְׂרֵה שְׁבֻטֵי יִשְׂרָאֵל: (ה) וַיִּשְׁלַח אֶת נְעָרָיו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ עֵלֶת וַיִּזְבְּחוּ זִבְחִים שְׁלָמִים לַה' פְּרִים: (ו) וַיִּקַּח מֹשֶׁה חֲצִי הַדָּם וַיִּשֶׂם בְּאֵגוֹת וַחֲצִי הַדָּם זָרַק עַל הַמִּזְבֵּחַ: (ז) וַיִּקַּח סֹפֶר הַבְּרִית וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי הָעָם וַיֹּאמְרוּ כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע: (ח) וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת הַדָּם וַיִּזְרַק עַל הָעָם וַיֹּאמֶר הִנֵּה דָם הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת ה' עִמָּכֶם עַל כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה:**

אם כן, הנושא הפותח את פרשת משפטים (העבדות), והנושא המסיים את הפרשה (הברית), הם שני הנושאים המרכזיים בסיפור ההפטר - העבדות והברית.

פרשת משפטים היא פרשת המצוות הראשונה לאחר מעמד הר סיני. התורה אמנם נותנת רשימת מצוות נוספות בפרשה זו, אך הפתיחה היא העבדות והסיום הוא הברית, ומכאן שאמנם הברית היא כוללת יותר, אבל ראשיתה ומרכזה מתייחסים לעבדות.

ונשאלת השאלה, מדוע בחרה התורה לפתוח את קובץ המצוות הראשון דווקא במצוות עבד עברי? נראה שהתורה מייחסת חשיבות רבה למצווה זו, וגם ירמיהו ייחס חשיבות רבה למצוות שחרור העבדים, באמרו שנכרתה ברית בנושא זה. לפי דברי ירמיהו, הברית בנושא העבדות נכרתה עם ישראל "ביום הוציא אותם מארץ מצרים מבית עבדים". ירמיהו משתמש כאן בלשון המופיעה בדיבר הראשון בעשרת הדיברות

12. שמות כ' ב':

אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים.

מצוות שחרור העבדים קשורה מהותית ליציאה מ"מצרים מבית עבדים", ולאמונה בה'. אם כן, גם התורה מייחסת חשיבות רבה לנושא העבדות, ולכן היא בחרה בנושא זה לפתיחת פרשת המצוות, וגם מדברי ירמיהו ניתן להבין שעניין העבדות הוא חלק חשוב בברית בין ה' לישראל.

בתקופתו. כאשר תופעת העבדות נפוצה בעם ישראל, בניגוד לחוקי התורה, מושמט הבסיס של האמונה בה'. העבדות פוגעת ב"אנכי ה'" בשני מובנים, משני צידי המתנס:

ראשית - העבדים אינם בני חורין להיות עבדי ה'; ושנית - האדונים עצמם אינם מבינים את משמעות השעבוד שלהם לה', ולכן הם מרגישים את עצמם כאדון היכול לשעבד אדם אחר. העובדה שהם מרשים לעצמם לשעבד אנשים אחרים מעידה לא רק על אי-קיום של מצווה אחת, אלא על הפרת ברית כוללת יותר. אילו היו ישראל מקיימים את הברית של שחרור העבדים בזמן צדקיהו, רגע לפני החורבן המתקרב, יתכן שהם היו מראים בכך שהם מוכנים לחזור ולהשתעבד לקב"ה. אולם, בכך שהם חזרו לשעבד את העבדים הם הוכיחו שהם מפרים את הברית - לא רק את הברית של צדקיהו, אלא את הברית הכללית יותר בין ישראל לה'. אם כן, תופעת העבדות משמעותה הפרת ברית בין ה' לישראל, ולכן ירמיהו מתייחס למעשה זה בחומרה רבה כל כך, ומציג את השעבוד כהפרת ברית אשר הביאה את החורבן.

וְאֵל אֶחָזֶת אֲבֹתָיו יָשׁוּב: (מב) כִּי עֲבָדֵי הֵם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יִמְכְּרוּ מִמִּכְרַת עֶבֶד:

בעם ישראל אין עבדות עולם - "כי עבדי הם", כל ישראל משועבדים לה', ולכן הם אינם יכולים להיות משועבדים לאדם; הבסיס לשעבוד לה' הוא שכל אדם יהיה בן חורין.

התבוננות בדיני העבדות תלמד אותנו שבאופן מהותי אין בכלל עבדות כלל בעם ישראל, ויעבד עברי' הוא פועל עם תנאים טובים:

- המכירה לעבדות היא זמנית (עד שיעברו שש שנים או עד היובל - הקודם מביניהם) [עיינו הלכות עבדים לרמב"ם, פרק ב' הלכה ב'];
 - העבד צריך לקבל את אתם תנאים כפי שהאדון מקבל: "עמך במאכל ועמך במשתה - שלא תהא אתה אוכל פת נקיה והוא אוכל פת קיבר... " (קידושין טו., כ.);
 - אסור לעבוד בו עבודת עבד מבזה (מכילתא דר' ישמעאל, משפטים, א');
 - אדם מוכר עצמו לעבד רק אם העני עד כדי כך שאין לו כלום (רמב"ם שם, פרק א', הלכה א');
 - בית דין רשאי למכור אדם לעבד כדי לפרוע חוב רק את החוב נבע מגניבה של האדם, כחינוך למניעת גניבות ולא כתוצאה מחוב אחר (רמב"ם שם);
 - גם במקרה זה רק בית דין רשאים למוכרו ולא אף אחד אחר (שם);
 - ניתן לקחת במקרה זה רק את הגנב בתור עבד אך לא מישהו אחר מהמשפחה (עיינו רמב"ם שם);
 - במקרה של אמה עבריינה, מדובר על לקיחה שמטרתה נישואין "אם לבנו יעדנה כמשפט הבנות יעשה לה... ואם שלוש אלה לא יעשה לה ויצאה חינם אין כסף" (שמות, פרק כ"א פסוקים י" - י"א).
- כלומר - התורה לא מוכנה לקבל שום מציאות של שיעבוד של איש מישראל לאדם אחר, ומפרשת משפטים ופרשיית העבדים בירמיהו למדנו שיש בעבדות בישראל חומרה גדולה וגם הפרת ברית.

ומסכמת הרבנית שרון רימון ואומרת: עניין שחרור העבדים מוצג בירמיהו כברית. אמנם הברית בסיני נכרתה על כל המצוות, אך הבסיס לכל המצוות ולקיומה של הברית הוא החירות. האמונה בה' מושתת על "היציאה מבית עבדים" - היציאה לחירות, והמצווה הראשונה מתוך מצוות הברית של פרשת משפטים היא מצוות שחרור העבדים, המאפשרת חירות לכל אדם מישראל. זהו הבסיס של הברית. מתוך הבנה זו, ניתן להבין את החומרה הרבה שמייחס ירמיהו למעשה העם